

У статті проаналізовано законодавче закріплення (визначення) принципів охорони навколишнього природного середовища. Акцентовано увагу на особливостях формування цих принципів і недоліках їх закріплення в екологічному законодавстві, аргументовано пропозиції щодо вдосконалення законодавчого регулювання цієї категорії принципів.

Ключові слова: принципи екологічного права, екологічне законодавство, охорона навколишнього природного середовища, екологічна політика.

Постановка проблеми. Принципи екологічного права є одним з центральних питань багатьох досліджень еколого-правової тематики, у яких розглядають їх сутність, особливості формування, законодавчого закріплення. Увага до принципів не випадкова, адже вони є «науковою основою досягнення цілей правового регулювання в екологічній сфері» [1, с. 19]. Під ними (принципами) розуміють закономірності, взаємозв'язки, керівні засади, вихідні положення, на яких ґрунтуються організація та здійснення заходів щодо охорони довкілля, гарантування екологічної безпеки. Закріплені в законодавстві принципи в екологічній галузі відбивають прагнення суспільства мати чітку ідеологічну основу для розвитку відносин у сфері взаємодії людини і природи. Указане значення цієї категорії правових принципів зумовило значний інтерес щодо дослідження особливостей їх формування в екологічному законодавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Принципи екологічного права досліджували такі вчені, як Ю. С. Шемшученко, А. П. Гетьман, В. І. Андрейцев, Н. Р. Малишева, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкова, М. В. Краснова, В. В. Костицький, І. І. Каракаш, М. Є. Ковальська, В. І. Лозо, Г. В. Анісімова, А. Л. Деркач, В. Ю. Колесник, В. І. Шевченко та інші. У працях вони розглядали склад цих принципів, пропонували їх класифікації, фокусували увагу на окремих аспектах їх визначення в природноресурсовому законодавстві та екологічному законодавстві загалом.

Формування цілей. Автор має на меті дослідити особливості формування принципів екологічного права, стан їх правового забезпечення та перспективи вдосконалення законодавства з відповідного питання.

Виклад основного матеріалу. Передусім зазначимо, що правові принципи в галузі охорони навколишнього природного середовища сформульовано на основі висновків науки і практики щодо того, яких основних орієнтирів має дотримуватися виробнича та інша господарська діяльність, наукові дослідження, котрі можуть вплинути на стан довкілля. Ці висновки трансформовані у відповідні законодавчі принципи (норми-принципи). Початок їх формуванню у сучасному екологічному законодавстві України поклав Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятий 25 червня 1991 року [2], у складі якого була передбачена ст. 3 «Основні принципи охорони навколишнього

природного середовища». Наголосимо, що ці принципи визначалися з урахуванням як вітчизняного, так і міжнародного досвіду, зокрема, тих основних принципів з охорони довкілля, що на той час вже були сформульовані в Декларації з проблем навколишнього середовища, прийнятої на Стокгольмській конференції ООН з навколишнього середовища (червень 1972 року) [3, с. 29].

Перша редакція ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» нараховувала 14 принципів охорони навколишнього природного середовища. Оцінюючи їх склад, зауважимо, що розробники закону намагалися відобразити в ньому все різноманіття наукових напрацювань того періоду (початок 90-х років минулого сторіччя) щодо визначення основних підходів до організації природоохоронної діяльності, а також виконати бажання суспільства – мати після Чорнобильської катастрофи ефективну екологічну політику, яка б не допустила виникнення нових небезпечних екологічних інцидентів. Таке намагання певною мірою спричинило появу принципів, що дублювали один одного, і мали посилити свою дію за допомогою інших. За приклад тут можуть слугувати такі однорідні принципи, як: пріоритетність вимог екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних стандартів, нормативів і лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської, управлінської та іншої діяльності; гарантування екологічно безпечного середовища для життя та здоров'я людей; запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища; екологізація матеріального виробництва на основі комплексності рішень з питань охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення відновлюваних природних ресурсів, широкого впровадження новітніх технологій тощо.

Дублюючий характер певної частини принципів, визначених ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», не став на заваді для виконання ними свого призначення щодо формування правової моделі екологічної політики, у якій було зацікавлено суспільство. Але з часом набутий досвід вирішення екологічних проблем у нових економічних та політичних умовах і зміни в організації природоохоронної діяльності в Україні зумовили потребу їх модифікації.

Початок процесу покляло коригування окремих принципів, яке не можна визнати вдалим. Розгляд цього твердження почнемо з принципу «стягнення плати за забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів, компенсація шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища», який трансформувався у два принципи: принцип «компенсація шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища» та принцип «встановлення екологічного податку, рентної плати за спеціальне використання води, рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів, рентної плати за користування надрами відповідно до Податкового кодексу України» (пункти «і» та «л» ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього

природного середовища»). Якщо до першого з них зауважень немає, то до другого є. Адже він за своїм змістом, способом викладу не може визнаватися принципом. Це конкретний припис, який має лише інформаційний характер, фіксує сучасний стан законодавчого регулювання податкових відносин, не впливає на визначення того чи іншого виду податку. Ключова роль тут належить Податковому кодексу України [4], згідно з яким «Установлення загальнодержавних податків та зборів, не передбачених цим Кодексом, забороняється» (пункт 9. 4. ст. 9), зокрема й екологічного податку, рентних платежів. Зауважимо, що питання платності природокористування також відбито в пункті «и» ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (йдеться про принцип «безоплатність загального та платність спеціального використання природних ресурсів для господарської діяльності»), а тому немає сенсу дублювати його іншим способом. Отже, положення про встановлення екологічного податку, відповідних рентних платежів недоречні в системі принципів у галузі охорони навколишнього природного середовища й мають бути вилучені зі ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Окремої уваги заслуговують такі принципи, як «обов'язковість оцінки впливу на довкілля» та «урахування результатів стратегічної екологічної оцінки». Вони внесені до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (пункт «є» та пункт «м» ст. 3) на підставі Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» [5] та Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» [6]. Ці два принципи з одного питання сприймаються як «масло масляне», указуючи на те, що автори зазначених законів не бачать взаємозв'язку між оцінками, яких вони стосуються. Але він є. Адже оцінка впливу на довкілля видів планової діяльності та об'єктів, передбачених Законом України «Про оцінку впливу на довкілля», не може не враховувати результатів стратегічної оцінки (що регламентується Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку») стратегій, планів, схем, містобудівної документації, загальнодержавних програм, державних цільових програм та інших програм і програмних документів (документів державного планування), відповідно до яких має здійснюватися їх реалізація (видів планової діяльності та об'єктів, зокрема, проєктів будівництва, розширення, перепрофілювання, ліквідації (демонтажу) об'єктів, інших втручань у природне середовище та ландшафти, зокрема видобування корисних копалин, використання техногенних родовищ корисних копалин, а також змін у цій діяльності або подовження строків її провадження тощо). Очевидно, що на рівні відповідних принципів зазначені види оцінок треба не розмежовувати, а об'єднувати. І робити це потрібно з розумінням того, що в зазначеному випадку слід вважати правовим принципом.

Така постановка питання обумовлена тим, що в запропонованій редакції положення про «обов'язковість оцінки впливу на довкілля» та «урахування результатів стратегічної екологічної оцінки» мають мало спільного з розумінням принципів як керівних засад, вихідних положень

права, а радше сприймаються як вимоги до певного виду діяльності. Останні ж мають фіксуватися у відповідних законах, що визначають основні параметри тієї чи іншої діяльності, охоплюючи випадки, коли вона має обов'язково здійснюватися за певною процедурою тощо. Власне це й відтворено в законах України «Про оцінку впливу на довкілля» (частина перша ст. 3) та «Про стратегічну екологічну оцінку» (пункт 7 ст.1, пункт 4 частини першої ст. 9), які зафіксували відповідні вимоги. Тож дублювати їх у ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» під виглядом принципів непотрібно. Не треба цього робити й тому, що приписи з оцінки, які внесені до неї (ст. 3), стосуються лише двох видів оцінок, що здійснюються за спеціальними процедурами. Але ж є й інші види оцінок, які здійснюються за спеціально встановленим порядком (екологічний аудит; моніторинг довкілля; ведення кадастрів природних ресурсів, державного балансу запасів корисних копалин та інших обліково-реєстрових документів цієї сфери); еколого-експертної оцінки матеріалів, поданих для реєстрації пестицидів і агрохімікатів; здійснення лісової сертифікації; оцінка ризиків затоплення; інвентаризація викидів парникових газів від антропогенних джерел; оцінка вразливості ядерних установок та ядерних матеріалів; оцінки стану культури захищеності ядерних установок, об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, іншими джерелами іонізуючого випромінювання; оцінка ефективності реалізації регіональних природоохоронних і державних (загальнодержавних) цільових екологічних програм; оцінка впливу на навколишнє природне середовище генетично модифікованих організмів тощо), і які мають враховуватися при визначенні принципів з екологічної оцінки в складі загальних принципів охорони навколишнього природного середовища. Важливо й те, що оцінка впливів на довкілля властива будь-якій діяльності, яка чинить вплив на довкілля чи на окремі природні ресурси в процесі їх використання. Як зазначено в юридичній літературі, «на застосуванні оцінки побудовані майже всі правові екологічні вимоги, правила. Їх переважно імперативний характер робить обов'язковим для кожного суб'єкта екологічних правовідносин звіряти з ними свої дії, приймати рішення та визначати заходи з охорони навколишнього середовища на основі оцінки їх відповідності приписам із забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання та відновлення природних ресурсів, охорони навколишнього середовища загалом» [7, с. 304–311]. З огляду на таке значення оцінка в галузі охорони довкілля має розглядатися як вихідне, керівне положення екологічного права й отримати відповідне закріплення в ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», зокрема, у спосіб залучення до неї положення в такій редакції «прийняття управлінських, господарських та інших рішень на підставі оцінки їх впливу на довкілля». У межах цього принципу й має розвиватися законодавство про оцінку в аналізованій сфері, формуватися спеціальні нормативно-правові акти з окремих видів оцінки впливу на довкілля. До того ж треба уточнити назву Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», яка має чітко передавати сферу його застосування –

поширення на планову господарську діяльність, що охоплює будівництво, реконструкцію, технічне переоснащення, розширення, перепрофілювання, ліквідацію (демонтаж) об'єктів, інше втручання в природне середовище (пункт 3 ст.1; ст. 3). Тож назву цього Закону варто викласти в такій редакції: «Про оцінку впливу планової діяльності на довкілля» [8, с. 143].

Повертаючись до змін, яких зазнала ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», зауважимо, що досі вони не мали глобального характеру, стосувалися лише окремих аспектів природоохоронної діяльності, не зачіпали основного складу принципів у галузі охорони навколишнього природного середовища. Скажімо, якщо перша редакція ст. 3 зазначеного Закону нараховувала 14 принципів, то чинна – 15. Тобто констатуємо певну стабільність цієї категорії принципів за версією Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Але така стабільність не є наслідком їх досконалості; тут радше слабкість головного закону в галузі охорони навколишнього природного середовища, який останніми роками ледь встигає реагувати на зміни в управлінні цієї сфери суспільних відносин. Коригування, яких зазнає цей закон, ініційовані змінами інших законів, а сам він залишається пасивним з погляду впливу на розвиток екологічного законодавства. З огляду на зазначене навряд чи вже можна очікувати, що безпосередньо в цьому Законі будуть ініційовані радикальні зміни в системі правових екологічних принципів. Водночас можна прогнозувати, що оновлення системи цих принципів відбудеться тоді, коли застарілий Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» буде замінено новим головним законодавчим актом у цій галузі. У юридичній літературі пропонують різні варіанти цього закону, але очевидно, що він буде побудований уже на нових концептуальних засадах і передбачатиме нову систему екологічних принципів. Оновлена їх версія пропонується сьогодні в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року, затверджених Законом України від 21 грудня 2010 року № 2818- VI [9]. У них до основних принципів національної екологічної політики належать, зокрема: посилення ролі екологічного управління в системі державного управління України для досягнення рівності трьох складових розвитку (економічної, екологічної, соціальної), яка зумовлює орієнтування на пріоритети сталого розвитку; урахування екологічних наслідків під час прийняття управлінських рішень, при розробленні документів, які містять політичні та/або програмні засади державного, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку; міжсекторальне партнерство та залучення зацікавлених сторін; запобігання надзвичайним ситуаціям природного й техногенного характеру, що передбачає аналіз і прогнозування екологічних ризиків, які ґрунтуються на результатах стратегічної екологічної оцінки, державної екологічної експертизи, а також державного моніторингу навколишнього природного середовища; забезпечення екологічної безпеки й підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської

катастрофи; відповідальність нинішнього покоління за збереження довкілля на благо прийдешніх поколінь; невідворотність відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; пріоритетність вимоги «забруднювач навколишнього природного середовища та користувач природних ресурсів платять повну ціну»; відповідальність органів виконавчої влади за доступність, своєчасність і достовірність екологічної інформації тощо. Це не вичерпний склад основних екологічних принципів, передбачених Основними засадами (стратегією) державної екологічної політики України на період до 2020 року, але й наведеного досить для того, щоб переконатись, що вони охоплюють накопичений досвід останніх десятиріч, переносять акцент саме на ті моменти організації природоохоронної діяльності, які потребують особливої уваги й від яких залежить успіх у вирішенні екологічних проблем України. Є всі підстави вважати, що саме цей склад екологічних принципів може стати основою для визначення системи екологічних принципів у новому головному законодавчому акті в галузі охорони довкілля.

Інший аспект реалізації принципів, зафіксованих у ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», складає їх вплив на формування спеціальних принципів в окремих сферах еколого-правового регулювання, зокрема з питань охорони та використання окремих природних ресурсів, визначення правового режиму окремих територій, здійснення певних функцій управління з питань охорони довкілля. Зокрема, такі принципи містяться в Земельному кодексі України (ст. 5), Гірничому законі України (ст. 7), Законі України «Про тваринний світ» (ст. 9), Законі України «Про екологічний аудит» (ст.10), Законі України «Про охорону земель» (ст. 3), Законі України «Про оцінку земель» (ст. 4), Законі України «Про землеустрій» (ст. 6), Законі України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» (ст. 3), Законі України «Про екологічну мережу» (ст. 4), Законі України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» (ст. 4), Законі України «Про стратегічну екологічну оцінку» (ст. 3), Законі України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення» (ст. 6). Для принципів, що внесені до зазначених законодавчих актів, характерним є їх спеціалізований характер. Приміром, у Законі України «Про екологічний аудит» до основних принципів екологічного аудиту належать: незалежність, законність, наукова обґрунтованість, об'єктивність, неупередженість, достовірність, документованість, конфіденційність, персональна відповідальність аудитора. А в Законі України «Про екологічну мережу України» наголошено, що формування, збереження та використання екомережі має здійснюватися відповідно до таких основних принципів: забезпечення цілісності екосистемних функцій складових елементів екомережі; збереження та екологічно збалансоване використання природних ресурсів на території екомережі; зупинення втрат природних та напівприродних територій (зайнятих рослинними угрупованнями природного походження та комплексами, зміненими в процесі людської діяльності), розширення площі території екомережі; забезпечення поєднання національної екомережі з екомережами

суміжних країн, що входять до Всеєвропейської екомережі, усебічний розвиток міжнародної співпраці в цій галузі; удосконалення складу земель України в спосіб забезпечення науково-обґрунтованого співвідношення між різними категоріями земель тощо.

Склад наведених законів, що містять принципи екологічної спрямованості, вказує на те, що такі принципи внесені не до всіх головних природоресурсних актів. Зокрема, статті, що встановлюють основні принципи регулювання відповідної сфери суспільного життя, відсутні в Кодексі України про надра, Водному кодексі України, Лісовому кодексі України, Законі України «Про охорону атмосферного повітря», Законі України «Про рослинний світ». Зазначене свідчить про певну безсистемність у екологічному законотворенні, нехтуванні відповідними началами екологічного права, які мають слугувати базою для об'єднання певної групи норм в єдину систему. У перспективному періоді ця вада законотворення має бути подолана, тобто при дальшому вдосконаленні відповідних актів природоресурсного законодавства треба звернути увагу на внесення до них окремих статей, що визначають принципи відповідної підгалузі екологічного законодавства (гірничого, водного, лісового законодавства та законодавства про рослинний світ, охорону атмосферного повітря). Це сприятиме більш поглибленому розумінню закономірностей розвитку відповідних сфер природоресурсного законодавства.

Висновки. Правові екологічні принципи є важливими для визначення юридичної моделі екологічної політики в Україні. Ці принципи не є застиглими, вони модифікуються (мають модифікуватися) відповідно до потреб суспільства щодо забезпечення екологічної безпеки, охорони та раціонального використання природних ресурсів. Закони, що регулюють відносини у сфері взаємодії людини і суспільства, не завжди враховують значення екологічних принципів, залишаючи їх поза межами свого регулювання. Ця вада відповідних кодексів і законів (зокрема, Кодексу України про надра, Водного кодексу України, Лісового кодексу України, Закону України «Про охорону атмосферного повітря», Закону України «Про рослинний світ») має бути усунута; вони мають передбачати систему принципів, що визначають вихідні положення відповідної сфери правового регулювання. Не в усіх випадках можна визнати прийнятними зміни в системі принципів у галузі охорони навколишнього природного середовища, визначених ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Ці зміни (зокрема з питань оподаткування в аналізованій сфері, оцінки впливів на довкілля, охоплюючи й стратегічну екологічну оцінку) мають бути переглянуті. Проте радикального оновлення системи правових екологічних принципів треба чекати тоді, коли застарілий Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» буде замінений новим головним законодавчим актом у цій сфері.

Використані джерела:

1. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: «Юридична думка», 2005. С.19.

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1268-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*.1991. № 41. Ст. 546.
3. Малишева Н. Р., Єрофєєв М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків : «Право», 2017. С.29.
4. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13 – 14, № 15–16, № 17. Ст.112.
5. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 № 2059- VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 29. Ст. 315 (дата звернення: 22.07.2018).
6. Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. №16. Ст.138 (дата звернення: 22.07.2018).
7. Шершун С. М. Поняття оцінки в галузі охорони навколишнього середовища. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 64. С. 304–311. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2014_64_45 (дата звернення: 01.07.2018).
8. Єрофєєв М. І. Оцінка впливу на довкілля. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2017. № 3. С. 142–143.
9. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21 грудня 2010 року № 2818- VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 26. Ст. 218 (дата звернення: 22.07.2018).

Стаття надійшла до редколегії 21.08.2018

Комарницький В. М. Принципы экологического права: вопросы их закрепления в экологическом законодательстве

В статье анализируется законодательное закрепление (определение) принципов в области охраны окружающей природной среды. Акцентировано внимание на особенностях формирования и недостатках закрепления этих принципов в экологическом законодательстве Украины, аргументированы предложения по совершенствованию законодательного регулирования данной категории принципов.

Ключевые слова: принципы экологического права, экологическое законодательство, охрана окружающей природной среды, экологическая политика.

Komarnytskyi V. Principles of Environmental Law: the Issue of their Consolidation in Environmental Legislation

The article analyzes the preconditions and peculiarities of the formation of principles of environmental protection in environmental legislation. In this context, the Law of Ukraine "On Environmental Protection" is considered, Article 3 of which defines the system of corresponding principles. It is emphasized on their connection with the principles of international environmental law, which at that time were enriched in relevant international environmental law (in particular, the Declaration on Environmental Issues, adopted at the Stockholm Conference of the United Nations on Environment (June 1972)).

The article highlights the importance of legal ecological principles for the development of environmental legislation, filling it with the relevant requirements for ensuring environmental safety and protection. The author also analyzes in detail the changes in the system of principles enshrined in Article 3 of the Law of Ukraine "On

Environmental Protection", which can not be considered totally successful. In particular, the principles of "establishing an environmental tax, rent for special use of water, rent for special use of forest resources, rent for the use of mineral resources in accordance with the Tax Code of Ukraine", "taking into account the results of strategic environmental assessment" and some others are critically evaluated, options of their adjustment are proposed.

The author also states that a radical update of the system of legal ecological principles should be expected when the obsolete Law of Ukraine "On Environmental Protection" will be replaced by a new major legislative act in this area.

An analysis of the principles laid down by the special laws, that regulate certain aspects of environmental protection activity in Ukraine, protection and use of natural resources, is a separate aspect of the study of this article. Attention is drawn to the absence of provisions defining a system of special principles for the protection and use of certain natural resources in the Code of Ukraine on Subsoil, the Water Code of Ukraine, the Forest Code of Ukraine, the Law of Ukraine "On the Protection of Atmospheric Air", the Law of Ukraine "On Plant World". The importance of eliminating named gap in the specified legislative acts in the regulation of the relevant social relations is emphasized.

Keywords: principles of ecological law, ecological legislation, environmental protection, ecological policy.

УДК 349.2

І. М. Кравченко

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ КРИТЕРІЇВ
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ Й
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
НАЙМАНОВОГО ПРАЦІВНИКА ТА
ПРОДУКТИВНОСТІ ЙОГО ПРАЦІ**

У статті надано правову характеристику понять кваліфікації, конкурентоспроможності, продуктивності праці найманого працівника та визначено правові аспекти критеріїв їх оцінювання, їх співвідношення з поняттям якості робочої сили працівника в контексті його звільнення в разі скороченні чисельності чи штату працівників через зміни в організації виробництва й праці, та систематичного невиконання або неналежного виконання трудових обов'язків без поважних причин та виявлення невідповідності займаній посаді або виконуваний роботі. Вивчено питання можливого нормативного закріплення цих понять у трудовому законодавстві України.

Ключові слова: кваліфікація найманого працівника, якість робочої сили працівника, продуктивність праці, конкурентоспроможність працівника, невідповідність працівника займаній посаді або виконуваний роботі.

Постановка проблеми. Через погіршення стану ринку праці та відтоку кваліфікованих працівників з України питання визначеності критеріїв відповідності найманих працівників займаній посаді або виконуваний роботі постає досить гостро. Але науковці-правники практично не приділяють уваги проблемі нормативного визначення таких оціночних понять трудового права, як кваліфікація й конкурентоспроможність працівника,